

100. YILDA YIL SOHBETLERİ

Yıldırım Koç

"Türkiye işçi sınıfı son derece sağduyulu, rasyonel, pragmatik ve birikimlidir!"

100. YIL SOHBETLERİ – Yıldırım Koç İle “Türkiye İşçi Sınıfının Yüz Yılı”

Şubat 2023

“Türkiye işçi sınıfı son derece sağduyulu, rasyonel, pragmatik ve birikimlidir!”

“100. Yıl Sohbetleri”nde Genel Yayın Yönetmeni Kaan Eroğuz ile Yayın Kurulu üyesi Eşref Şahan Kartal, ODTÜ Öğretim Görevlisi Yıldırım Koç’la Şubat 2023 sayımız için “Türkiye İşçi Sınıfının Yüz Yılı”nı konuştu.

Bilim ve Sosyalizm Dergisi

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: İşçi sınıfının tarihimizdeki gelişimiyle sohbe başlayalım istiyorum. Osmanlı-Türk tarihinde işçi sınıfının oluşumunu ne zaman başlatmak gerekir? Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinde işçi sınıfının nesnel durumu nasıldı?

Yıldırım Koç: Osmanlı tarihinin çok eski dönemlerinde de ücretli işgücüne rastlamak mümkün. Esas olarak Hititlerde veya Hammurabi Kanunları'nda hatta Sümerlerde de ücretli işgücüne rastlıyoruz, ama işçilerin toplumsal yaşamda ağırlık kazanması daha geç dönemlerde ortaya çıkıyor. Osmanlı tarihinde de işçi sınıfına bakarken yapılan yaygın yanlış, işçi sınıfının oluşumunu sanayileşmeyle birlikte ele alan yaklaşımdır. Çünkü Osmanlı Devleti'nde de kamu kurum ve kuruluşlarında, maden ve tersanelerde azımsanmayacak kadar ücretli işçi var. Ancak bu ücretli işgücü toplum diğer kesimleriyle kıyaslandığında daha kötü çalışma koşullarına sahip değil. Aksine daha iyi çalışma koşullarına var. Örneğin Tokat'ta veya Kastamonu Küre'de pazarda alışveriş yapma ve hamama öncelikli girme hakkı var işçilerin. O nedenle ücretli işgücü dendiğinde Osmanlı'da sanayileşmenin ötesinde diğer sektörlerde azımsanmayacak sayıda işçi var ancak bunların çalışma koşulları zannedildiğinden daha iyi durumda. İkinci olarak Osmanlı'da Kapıkulları içerisinde Yeniçeriler, işçi sınıfının prototipleridir. Ücretlidir bunlar. Ücretleri özellikle enflasyonla birlikte aylıklarının yani akçelerinin içindeki altın miktarı düşürülüp çürük akçe çıktığında enflasyonun karşısında kendilerini korumayı bilen, tepki veren bir kitledir. Önce ışıkları söndürüp toplantı yaparlar, ardından ücretleri arttırılmazsa enflasyonu dengeleyecek biçimde akçeleri arttırılmazsa ayaklarıyla çorba kaselerini devirirler arkasında kutsal olan kazanlarını alıp yürüyüş yaparlar. Kazan kaldırmak deyimi de buradan gelir zaten. Yine de ücretleri arttırılmazsa 15. yüzyılda yaptıkları gibi padişahı devirirler ve padişah onlara yaklaşık bir yıllık ücretlerine denk bir tahta çıkış bahşişi, cülus bahşişi verir. Dolayısıyla çıkarlarını savunan işçi sınıfının prototipleridir Yeniçeriler. 19. yüzyılda da işçi ücretleri sanıldığı kadar düşük değildir. Osmanlı tarihçisi Şevket Pamuk'un yaptığı araştırmalar, Korkut Boratav'ın çalışmaları veya Gündüz Ökçün'ün Şevket Pamuk ile ortak yazdıkları uzun makalelerde, 19. yüzyıl boyunca Osmanlı'daki işçi ücretleri yaklaşık her yıl satın alma gücü itibariyle %1 artarken, İngiltere'de aynı dönemdeki ücretlerin %40-%46 arasında değiştiği, yine Osmanlı'da belli ürünlerin daha ucuz olduğu düşünüldüğünde İngiliz ücretlerinin neredeyse yarısı civarında olduğu tespit ediliyor. Bu neden önemli? İngiltere Sanayi Devrimini yaşamış, Osmanlı Sanayi Devrimi yaşamamış, İngiltere emperyalist ve gelişmiş bir ülke, Osmanlı yarı-sömürge bir ülke, İngiltere'de 1824'ten itibaren sendikalar var, Osmanlı'da sendikalar yok ama ücret farklılığı %50 civarında çünkü işçi yok. Nüfus az, önemli bir bölümü askerlik nedeniyle salgın hastalıklarla boğuşuyor. Tüm bunlardan hareketle ben hep şuna karşı çıkıyorum: Osmanlı tarihine bakarken işçilerin hep "aptal" veya "bilinçsiz" şeklinde algılanması. İşçi sınıfı tarihini çalıştığım özellikle son 20 yılda gördüğüm şu; her dönemde işçiler, kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilen, çoğu zaman rasyonel davranan, kısa vadeli çıkarlarını kazanmak için adım atmış, örgütlenmesi gerekiyorsa örgütlenmiş, tepki vermesi gerekiyorsa tepkisini vermiş bir kitledir. Örneğin, Zonguldak madenlerinde 19. yüzyılın ortalarından itibaren maden ocakları açılıyor, insanlar bu ocaklarda çalışıyor daha sonra mükellefiyet sistemi geliyor maden ocaklarında çalışmak için, dışarıdan bakan biri için bu adamlar ayın 15 günü ocağa giriyor "Aptal mı bunlar?" diyorlar. Değiller. Son derece mantıklılar çünkü ya askere gidecekler, 8-12 yıl civarı askerlik yapacaklar, büyük olasılıkla bu süre zarfında ölecek veya yaralanacaklar ya da maden ocağına gidecekler ve askerlikten muaf olacaklar. Oraya indiğinde kaza riski var ama 15 gün madendeyse 15 gün evinde ailesiyle olup tarımsal üretimini sürdürebiliyorlar. O nedenle, Osmanlı döneminde işçilerin çok kötü koşullarda yaşadığına dair izlenimler son derece yanlış. Bu insanlar son derece rasyonel davranan insanlar.

1919-1925: Stratejik Hata

1907'de tarımda bir kriz yaşanır ondan dolayı satın alma gücünde bir düşüş gözlemlenir ama işçiler buna sert tepki vermez. Burada bir genel kuralı hatırlatmakta fayda var: İşçinin kitlesel

tepkisi kendiliğinden gelişir. Bu tepkinin ortaya çıkması için iki önkoşul vardır. Bunlardan birincisi, ciddi bir mutlak yoksullaşma olması gerekir. İkinci olarak ise zayıf iktidar algısının yerleşmesi lazım. 1907'deki mutlak yoksullaşma bir kitlesel eyleme yol açmıyor çünkü 32 yıldır işbaşında olan II. Abdülhamid'in şahsında güçlü bir iktidar algısı var. Ancak ne zamanki 1908'in 23 Temmuz'unda Makedonya'da Hürriyet ilan ediliyor, onun arkasından ağustos ayında Selanik'te, Zonguldak'ta, Ege Bölgesi'nde ve İstanbul'da işçi eylemleri ve işçi örgütlenmeleri başlamıştır. İşçi sınıfı burada da son derece mantıklı davranmıştır. Diğer taraftan şunu hatırlayalım, 1913 ve 1915 sanayi sayımlarında işçilerin %85'inin Ermeni, Rum ve Yahudi oldukları görülüyor. 1908 sonrasında İttihat ve Terakki işçi eylemlerine sıcak bakarken 1908 sonrası işçi eylemlerinde Ermeni, Rum ve Yahudi bayrakları kullanılmaya başlanıyor, bunun üzerine İttihat ve Terakki'nin tavrı değişiyor. Yani sınıf hareketi ayrılıkçı-milliyetçi doğrultuda kullanma eğilimi o dönemde var. 1914-1918 arasında mutlak bir yoksullaşma yaşanıyor. Yine Şevket Pamuk'un verilerine göre %18 civarına düşüyor satın alma gücü. Onun arkasından işgal İstanbul'unda %18'e düşmüş olan satın alma gücü %70 civarına fırlıyor. Savaş dönemi sırasında bulunmayan mallar bu dönemde bulunmaya başlanıyor. O zaman İstanbul işçisi açısından, ki işçi sınıfının büyük bölümü o dönem İstanbul'da, İstiklal Savaşı'na katılmanın bir gereği kalmıyor. İşgal kuvvetleri, Yunanlıların Ege'de yaptıkları gibi bir katliama girişmiyor, Özellikle İngilizler, Hindistan'a girdiklerinde karşılaştıkları ayaklanmalardan aldıkları dersle İstanbul'daki grevleri destekliyor, ciddi para yardımında bulunuyor. Yumuşak bir sömürgecilik uyguluyor İngiltere. Böylelikle işçilerin satın alma güçleri artınca ve piyasada geçmişte bulunamayan mallar bulunmaya başlayınca işçi sınıfı Anadolu'daki mücadeleye duyarsız kalıyor. Zaten belirttiğimiz gibi işçi sınıfını oluşturan büyük bir kesimde Ermeni ve Rumlardan oluşuyor bu dönemde. Yahudiler ayrılıkçı bir tavır takınmıyorlar farklı olarak. Türkiye'de Museviler 1948'e kadar gerek Osmanlı'nın gerekse de Cumhuriyet'in birliğinden yana tavır koymuşlardır. Bundan dolayı, Anadolu'ya gelen milli mücadeleye katılan işçiler olduğu gibi Kürt Teali Cemiyeti içerisinde yer alıp işgal kuvvetleriyle iş birliği yapan işçilerin de olduğunu görmek mümkün. Bu dönemde İngiliz ajanı olduğu söylenen İştirakçi Hilmi'nin partisi sendikaların bir üst örgütü niteliğinde ve işbirlikçi konumunda. Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası ve onların kontrolündeki Türkiye İşçiler Derneği ise o dönemdeki SBKP politikaları umudunu Avrupa'daki bir devrime bağladı için Anadolu'daki mücadeleyi ciddiye almıyorlar.

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: Şefik Hüsnülerin partisi

Yıldırım Koç: Evet Şefik Hüsnülerin partisi Anadolu'daki mücadeleyi Sakarya Savaşı'nın sonlarına kadar çok fazla ciddiye almıyor ve yedek güç olarak Enver Paşa'yı kenarda tutuyor. Sakarya Savaşı'nın bitişiyle Şefik Hüsnü'nün tavrı şekilleniyor. Bu dönemde Şefik Hüsnü ve ekibi ciddi bir hata yapar ve bunun özeleştirisini daha sonra Mihri Belli'ye de verir. Keşke Anadolu'ya geçseydik der. O nedenle İstiklal Savaşı sürecinde işçi sınıfının etkili bir desteğinden söz edemeyiz. Bu da kıyıya yazılıyor tabii. Türkiye'de insanlar kıyıya yazar zamanı gelince de hesap sorar. 1923 Şubat'ındaki İzmir İktisat Kongresi'ne Şefik Hüsnü İstanbul'dan gazel okur. İşçilerin taleplerini iletirler ancak Kongre'de pek ciddiye alınmazlar. Çünkü bu insanlar İstiklal Savaşı'na katılmamışlardır. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar işçi lehinedir ancak bu kararlar açıkçası Mustafa Kemal ve arkadaşlarının işçi konusuna olumlu yaklaşımlarının ürünüdür. Arkasından 1925'e kadar bir geçici süre var. Burada TKP tarihinde ilk kez işçi sınıfı içerisinde etkili bir örgütlenmeye gidildiği görülüyor Amele Teali Cemiyeti ile. Fakat TÜSTAV tarafından yeni yayınlanan belgelerden öğreniyoruz ki, Amele Teali Cemiyeti ancak Sovyetlerden gelen parayla ayakta kalabilen bir örgüt. Öyle geniş bir tabanı da yok. 1925'te de önce Şeyh Sait ayaklanması sonrası Takrir-i

Sükûn Yasası'nın verdiği yetkiyle bir darbe indiriliyor, faaliyetlerine sonra tekrar başlıyor daha sonra 1928 yılında da tamamen kapatılıyor. Kısacası 1925 yılına kadar işçi sınıfının öyle ciddi bir örgütlenmesinden söz edemiyoruz. 1925 yılı bir dönüm noktası bence. Esasen Cumhuriyet'in çeşitli kesimlere karşı gücünü gösterdiği ve yeni bir dönemin başladığını ilan ettiği bir yıl. Bütün Medeni Kanun, Memurin Kanunu, Ceza Kanunu gibi düzenlemeler 1926 yılından itibaren kabul edilmeye başlandı.

1926-1945 dönemine geçilmiş oldu. Bu dönemde Türkiye toplumunun 4/3'ü kırsal bölgelerde yaşıyor. Yani İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar kırdan kente yoğun bir göç yok. İnsanlar kente gidip çalışıp para biriktirip köyüne dönüyor. Kendi içine kapalı yapılar. Cumhuriyet yönetiminin kırdaki insanı etkileme gücü sınırlı. Radyo yok, gazete ve kitap sınırlı. O dönem Cumhuriyet yönetimi çok akıllı bir politika izliyor. İlk olarak o dönem işçi sınıfının önemli bir kesimini oluşturan devlet memurlarına büyük ihtiyaçları var bu nedenle 1926 yılında çıkarılan Memurin Kanunu ile işçi sınıfının bir kesimi o dönemin şartlarında dünyanın çoğu yerini imrendirecek haklara kavuşturuluyor. Bu sayede Türkiye'de kendini devlete adanmış, çok iyi para alan bir işçi aristokrasisi yaratılmıştır. Korkut Boratav'ın yaptığı çalışmada bu kesimin aynı dönemde milli gelirden aldıkları pay %7-%8 arasında değişiyor, nüfus içindeki payları ise %1-%2 civarında. Yani o dönemde, devlet memuru olmak para biriktirebilmek için uygun. Daha sonraki yıllarda birçok işverenin devlet memurluğundan ticarete atıldığı, memuriyetten biriktirdikleri paralarla sermayelerini oluşturdukları göze çarpmaktadır. Dolayısıyla Cumhuriyet idaresinin bu dönem işçi sınıfına dönük tavrı son derece rasyonel. İşçi sınıfının örgütlenebileceği ve komünistlerin etki alanına girebileceği nitelikli kesimi sisteme entegre ediyor. Diğer taraftan 1936 yılında bir İş Kanunu çıkarılıyor, bu İş Kanunu'na bağlı yönetmelikler çıkıyor, kamu sektöründe işçi sayısı arttıkça işçilere çok önemli haklar tanınıyor. Etibank, Sümerbank, Şekerbank gibi kurumlar adeta "çölde vaha" etkisi yaratan kurumlardır. Sisteme entegre etmiştir işçileri. Dolayısıyla bu dönemde işçilerin yoğun eylemliklerine rastlanmaz. Bizim insanımız yüzyıllar boyunca hayatta kalmayı başarabilen ve bunu genlerine işleyebilen millettir. Mecbur kalmadıkça risk almaz, yaşayabiliyorsa fazla hayalci isteklerin peşinde olmaz.

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: İkinci Dünya Savaşı sonrasında işçi sınıfı açısından nasıl bir dönüşüm yaşanıyor?

Yıldırım Koç: İkinci Dünya Savaşı sonrası sıkıntılı bir süreçtir. O dönemde İş Kanunu'ndaki bazı maddelere kısıtlamalar getirilmeye, mükellefiyet sistemiyle zorunlu çalışma uygulanmaya başlanıyor. Diğer taraftan 1945-1960 arasının kapitalizmin altın çağı olduğunu akılda tutmak gerekiyor. Bunu göz önünde bulundurmadan o dönemi anlamak mümkün değil. Kapitalizmin 1946'dan 1974'lere kadar olan dönemi tam istihdam yaratmaya dönük refah devleti uygulamalarının gerçekleştiği bir dönem. 1945-1946 yıllarında SSCB ile ilişkilerin bozulmaya başladığı görülüyor. Türkiye sosyalist hareketinde uzun yıllar yok sayılan Sovyet taleplerinin gerçekliğini Dimitov'un anılarından, Bilal Şen'in Sovyet belgelerinden çıkardığı evraklarla öğreniyoruz. Hatta sadece Kars ve Ardahan'ı değil, Boğazlarda ortak üs talebinden başka toprak taleplerini de kapsayacak şekilde. Bu tabii Türkiye'yi diğer kampa savuruyor "soğuk savaş" ile birlikte. Bu dönemde ABD'nin Türkiye'yi tarım ülkesi yapma planlarına karşı gerek CHP çevresinde gerekse de DP çevresinde ciddi bir sanayileşme amacı var. Bu dönemde köyden kente göç artıyor. Bu göçlerle tam mülksüzleşmemiş bir kitlenin varlığı dikkat çekiyor. Bu çok önemli. Bizim işçi sınıfı tarihi yazımında mülksüzleşme tarihi pek sorgulanmıyor. Mülksüzleşmemiş işçinin kafası yarı köylüdür. Şehre geldiğinde sağlık ve eğitim olanaklarına kavuşuyor köylü. O nedenle ilk gecekondulaşmalar, köye göre refah seviyesinin yükseldiği gecekondulaşmalar oluyor. Özellikle DP döneminde satın alım gücü artıyor, çalışma ve yaşam koşulları iyileşiyor. Çarıktan kara lastiğe, kara lastikten kunduraya geçildiği bir dönem bu dönem. Asgari ücret ödemesi 1951'de başlıyor, işçilere çalışmadıkları hafta tatilinde ücret ödeme yine Demokrat Parti döneminde başladı. Genel tatillerde, bayramlarda işçilere ücret ödemeyi yine DP getirdi. Dolayısıyla işçi sınıfı yine çok rasyonel davranıyor ve iktidara karşı herhangi bir kitlesel eylemde bulunmuyor. İşçilerin ciddi bir grev talebi bile bu dönemde yoktu. Çünkü bir işçi kendisine verilen ücreti yeterli bulmayınca çalıştığı yerden ayrılıp başka bir işletmede işe başlayabiliyordu çünkü işçiye ihtiyaç vardı. Bu ayrıntıları bilmeden kabaca bu dönemi ele alanlar bu dönemde grev olmadığını görünce "ne kadar baskıcı dönem hiç grev olmamış" diyebiliyor, yok öyle bir şey. İşçi grev yapıp iktidarla kapışmak yerine belki daha da iyi kazanç sağlayabileceği yeni bir işe yöneliyor.

Sınıf Hareketliliğinin Yükselişi

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: Tarihsel akışa devam edecek olursak, Türkiye işçi sınıfı tarihinde ve siyasetinde 1960'lı yıllar birçok bakımdan milat kabul ediliyor. Sosyalist sendikacılığın ve bir siyasal aktör olarak işçi sınıfı eylemliliğinin ortaya çıkışında 1960 sonrası değişen neydi?

Yıldırım Koç: İlk olarak 1961 Anayasası çok önemli özellikle 46. ve 47. maddeler. Bunun bir boyutu, işçi sınıfı tarihi denildiğinde hep göz ardı edilen 1965 tarihli 624 sayılı Devlet Personel Sendikaları Kanunu ve 1965-1971 arasının memur sendikacılığı. Bu ikisi birbirini destekleyerek gelişmiştir. Şöyle ki, 1964'ten itibaren Toplu İş Sözleşmeleri imzalandı. Toplu Sözleşmelerin ilk döneminde kamu kesiminde çok iyi zamlar alındı. Örneğin 1964 Sözleşmesi yapılanaya kadar işçinin çoğu sendikaya üye olmuyor sonuçta aidat ödeyecek gerek duymuyor. Ancak 1964 yılında öyle iyi zamlar alındı ki toplu sözleşmeyle bu zamlar neticesinde işçiler sendikaya akın etmeye başladı. Öyle ki, kimi sendikalar üye almaya başlarken ek üye aidatı koymaya başladı, işçi o aidatı da ödemeye razı olup sendikalı oldu. Neden 1964'te bu oldu? Çünkü 1965 yılında seçimler vardı. Kapitalizmin parlak olduğu yıllar, Türkiye'de devlet bütçesinde bir açık yok. Hiçbir bürokrat böylesi koşullarda siyasal iktidardan bağımsız

hareket etmez. Çünkü çok iyi sözleşmeler imzalandı ve mücadeleler sonucunda imzalanmadı bu sözleşmeler. Bizim işçinin çok gerçekçi bir politikası vardır, “Elle gelen düğün bayram!” der. Son derece pragmatiktir bu insanlar. Kamuda işçilere dönük iyileştirmeler özel sektörde çalışan ve Kamuda çalışan işçilerden düşük maaş alan işçilerde sendikalaşma eğilimini arttırdı. Özellikle de Türkiye İşçi Partisi’nin 1965 seçimlerinde radyoyu çok iyi kullanması, işçilerdeki sınıfsal bakış eğilimini güçlendirici etkilerde bulunuyor. 1968 yılı bu anlamda kritik bir eşiktir. Bu yıla kadar işçi her zaman temkinli hareket etmiştir. 1968’de üniversite işgal ve boykotlarının başlaması, işgallerde öncü pozisyonda olan öğrenci liderlerinin fabrikalardaki işçilerle bağ geliştirmeye çalışması ve üniversitede gerçekleşen hareketlerin ezilmediğinin görülmesi işçilerin de fabrika işgallerine başlamasına yol açtı. Bu çok kritiktir, üniversite işgalleri ile fabrika işgalleri arasında sadece birkaç hafta var. İstanbul Haliç işçi yatağıydı, Haliç’teki işçiler, Zonguldak Ereğli’deki döküm işçileri hepsi fabrika işgallerine başladı ve işçiler bu süreçle birlikte radikalleşti. Tabii bu süreçte 1967 yılında DİSK’in kuruluşu var. DİSK ilk kurulduğunda öyle sosyalist bir eğilim taşııyordu. Devrimciliği, Atatürk devrimciliği ve anayasanın uygulanması olarak algılıyorlardı. Sadun Aren bir konuşmamızda Türk-İş’e bağlı sendikalarda DİSK’e bağlı sendikalardan daha iyi çalıştıklarını, DİSK’in kendilerini dışladıklarını söylediğini biliyorum. Ben Maden-İş’te iki yıl çalışmışım, Kemal Türkler’i de tanıma imkânım oldu. Öyle çok sosyalist sendikacılık yapma gibi bir tavrı yoktu Kemal Türkler’in. DİSK Tarihi isimli kitabımda bu eleştirilerimi belgelerıyla ortaya koymuştum. 1970’e kadar olan işçi eylemliliğinin yüksek olması, DİSK’in faaliyetlerini kesmek için sendikalar kanununun değiştirilmesi talebinin ortaya çıkmasına sebep oldu. AP’li ve CHP’li sendikacılar bu konuda ortak tavır aldılar. AP, Sendikalar Kanunu; CHP ise Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu’nu değiştirmek yönünde kanun tasarıları hazırladılar. CHP’li grubun başını o dönem Genel-İş Sendikası’nın başkanı olan Abdullah Baştürk çekiyordu, yanında Osman Soğukpınar vardı. DİSK kendi başına gelecek olumsuzluklara karşı tedbir almaya çalıştı, fabrikalarda direniş komiteleri oluşturdu. Ancak 15-16 Haziran 1970’te DİSK’in bir talimatı olmadan direniş komiteleri kendiliğinden harekete geçti. DİSK Genel Sekreteri Kemal Sülker o dönem anılarında bu konuyu anlatır. Öğrenci liderleri ve Dev-Genç’in fabrikalardaki direnişin başlamasında çok büyük etkisi var. Büyük bir eylem işçi sınıfı tarihinde 15-16 Haziran hareketi ancak maliyeti de büyük olan bir eylem. İşe yaradı mı? Sendikalar Kanunu’nun değiştirilmesini öngören teklifin kabul edilmesini önleyemedi. Nerede işe yaradı? Toplu İş Sözleşmeleri Grev ve Lokavt değişikliği geri çekildi, orada işe yaradı. Ancak 4 bin işçi işten atıldı. Bu işçiler 1960’ların eylemliliği içerisinde yetişmiş olan öncü işçilerdi. Bu işçiler yıllarca iş bulamadılar. Böylelikle 15-16 Haziran işçi eylemleri ezildi. Ardından Adana’da büyük bir eylemi var DİSK’in, orası da çok kötü bir şekilde ezildi, bu eylemden sonra işçi sınıfı derin bir sessizliğe gömüldü. Kemal Türkler’in 15 Haziran sonrası işçilere dönük radyodan yaptığı konuşmalarda işçilere sakin olma yönündeki tavsiyeleri onun açısından kötü bir iz olarak kalmıştır. 1970 sonrası sendikalara dönük bir saldırı yok. Bu dönemin yine göz ardı edilen en önemli sendikacılığı memur sendikacılığıdır. 600 küsur sendika kuruldu, 11 federasyon var, 3 konfederasyon var daha sonra ikisi birleşti ancak bunlar arasında en önemlisi Türkiye Öğretmenler Sendikası (TÖS). Müthiş bir mücadele verdiler. Bence, Türkiye tarihinin en büyük sendikası kimdir diye sorulsa ben TÖS derim. Öyle bir sendikacılık yapmışlardır. Şöyle bir önemleri var, 1969 yılı 16-19 Aralık’ında 4 gün süren genel grev yaptılar. TÖS’ün o dönem üye sayısı 72 bin. Türkiye’deki öğretmen sayısı ise 140 bin dolayında. TÖS grevlerine 107 bin öğretmen katıldı. Bu dönemin Başbakanı Demirel’in tüm tehdit ve baskılarına rağmen gerçekleşti. 8 Temmuz 1969 tarihinde kontrgerilla, TÖS’ün Kayseri’de gerçekleşen kongresine saldırı düzenledi. Kongrenin gerçekleştiği Alemdar Sineması’nı yakmaya çalıştılar, onlara rağmen TÖS müthiş bir mücadele verdi ve 1970 yılında memur zamlarının artmasında TÖS’ün büyük katkısı oldu.

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: 24 Ocak Kararları ve o kararların uygulanmasını sağlayan 12 Eylül faşist darbesi sonrası işçi sınıfının durumunda ne gibi değişiklikler oldu? 24 Ocak Kararlarının etkileri nelerdir?

Yıldırım Koç: Lozan Antlaşması'nın gümrüklere ilişkin hükümleri 1929'da uygulamaya girdi. 1929'dan 1980'e kadar Türkiye'nin sanayileşme stratejisi İthal İkameciliktir. Mantığı ne? Dışarda ürettiğimi içerde üreteyim, içeride sürekli genişleyen bir iç pazar var, korunmuş bir iç pazara üretim yapan sanayi var. Bu işçi-işveren ilişkileri bakımından sendikalar lehine bir durum. Çünkü işveren, sürekli genişleyen bir iç pazara üretim yaptığı için işgücü maliyeti arttığında bunu olduğu gibi fiyatlara yansıtabiliyor. Bundan dolayı Türkiye'de 1980'lere kadar sendikacılık nispeten kolaydır. Fakat, Türkiye'nin döviz rezervleri 1980'e doğru tükendi. Türkiye dış temsilciliklerinde çalışan memurlarının maaşları dahi ödeyemez duruma düştü. Türkiye'nin sattıkları ürünlere alacaklılar el koymaya başladı. Onun üzerine 24 Ocak Kararlarıyla Türkiye'nin sanayileşme stratejisinde kökten değişti, İhracata dönük sanayileşme stratejisine geçildi. İhracata dönük sanayileşme modelinde sorun şu; sen iç pazarını da rekabete açacaksın artı olarak sanayicin döviz kazanacak onun için uluslararası piyasaya çıkacak ama krediyi Türkiye'de pahalı kullanıyor, enerjiyi pahalı kullanıyor, girdileri pahalı, araştırma geliştirme kaynakları yok, üretkenlik yok o zaman oynayabileceği tek değişken işçilik maliyeti. Onun için 24 Ocak Kararlarından sonra işçi aleyhine politikalar belirlendi ama işçi buna tepki gösterdi. Çok sayıda işçi greve çıktı. 12 Eylül geldiğinde 80 binin üzerinde işçi grevdeydi. Türkiye tarihinde bir rekordur. 130 binin üzerinde işçinin de grevleri ertelenmişti. Deneyimli bir siyasetçi olarak Demirel, 1980 yılında 24 Ocak Kararlarının işçilerle ilgili olan hükümlerini kaldırdı ve 1980 yılının ağustos ayında, Türkiye'de 1964-1980 arasında işçi lehine gerçekleşen en yüksek toplu iş sözleşmesi imzalandı. 12 Eylül geldiğinde, 12 Eylül'ün nedenlerinden biri Türkiye'nin 1975'te el koyduğu, 1978'de kısmen faaliyetine izin verdiği üslerin açılmasıydı, diğer neden de 24 Ocak'ın işçilere yönelik politikaların uygulanmasıydı. 1983'e kadar işçi ücretlerinde önemli bir azalış yaşanmıyor. İşten çıkarmaların yasaklanması, işçinin eline toplu para geçiren adımların atılması ve sokak olaylarının son bulmasıyla can güvenliğinin sağlanmasından dolayı işçiler 12 Eylül'ü destekledi. Dışarıdan kaba analizlerin iddia ettiği gibi "Vay efendim darbe oldu!" tepkisi işçilerden gelmedi. Gerçek anlamda ücretlerin düşmesi 1982 yılı sonrasında yaşanmaya başladı. Kısa vadeli çıkarımı düşünen insan olarak işçi 12 Eylül'e tepkisiz kaldı. Ancak 1983'ten sonra ANAP iktidarıyla işçinin alım gücü ciddi anlamda düşmeye başladı. Kamu sektöründe 1980 Ocak'ındaki gerçek ücret seviyesi 100 kabul edilirse 1988'e gelindiğinde 36'ya kadar gerilemişti, müthiş bir yoksulluk vardı. O dönem Yol-İş'te de eğitimler verdiğim için işçilerin başını yakından görebiliyordum. Eğer güçlü iktidar algısı varsa mutlak yoksullaşma sonucunda dahi insanlar sessiz kalır, küfreder ve sistem içinde kalmaya devam eder. 1988'de durum böyleydi. Ancak 1989 yerel seçimlerinde ANAP ciddi bir oy kaybı yaşadı, Ankara, İstanbul ve İzmir başta olmak üzere belediyeleri kaybetti ve onun akabinde "Bahar Eylemleri" başladı. Arkasından 1989'da İskenderun ve Karabük'ün 137 Günlük grevi yaşandı. 1991 3 Ocak'ta Türk-İş'in Genel Grevi var, 4-8 Ocak Zonguldak yürüyüşü var ve bir anda işçinin ücretleri fırladı. 1990'lı yıllarda da bu süreç devam etti.

"Aç Tilki Fırın Yıkar"

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: AKP'li yıllar özelleştirme yılları oldu, işçi sınıfının 2002 sonrası süreçte yaşadıklarını ve günümüzü nasıl yorumlarsınız?

Yıldırım Koç: 2002 seçimlerinden itibaren yani AKP'li yıllara bakacak olursak bu yıllarda halkın satın alma gücü arttı. AKP açısından bakıldığında çok akıllı bir politika izlendi. Bu yıllarda kredi kartı ve tüketici kredi kullanımını çok yaygınlaştırdı. Yani insanlar borçlandılar, satın alma güçleri düşmedi, yavaş yavaş arttı yine istihdamda yavaş bir artış var ama tüketici kredisi ve kredi kartlarını kullanarak ev ve araba sahibi oldu, eşyasını değiştirdi. AKP bunu yaparken ithalatı arttırdı, aşırı değerli Türk lirası politikası dediğimiz Kemal Derviş politikaları uygulandı. İthalatta büyük bir patlama oldu, Türkiye'de belirli sektörlerde; Denizli, Antep, Maraş tekstilde gerileme oldu, ama hayat pahalılığı, enflasyon tek haneli rakamlara düştü, bu durumda işçileri memnun etti. 5 milyondan 22 milyona çıktı bu dönemde araba sayısı. Kötü yapılar da olsa insanların TOKİ'lerle başını sokacakları evleri, ayaklarını yerden kesecek arabaları oldu. Dolayısıyla alt ve orta sınıflar iktidarın duacıları oldu. Geçtiğimiz yılın başına kadar durum böyleydi. Geçene yılın başında enflasyon patladı. 2021'in aralık ayında aylık enflasyon %13 civarındaydı, Ocak'ta %11 oldu, şaşkına döndü insanlar. O şaşkınlıkla birlikte arayışlar devam ediyor. Ancak işçinin tavrı yine son derece mantıklıydı, 20 yıllık dönemde işçilerin satın alma gücü yavaşça bir süreçte de olsa arttı, ek olarak ev, araba mülkiyeti, eşyasını değiştirebilme imkânı arttı. Bu dönemde yine farklı gelişmelerde oldu, örneğin geçmişte olmayan belli gider artışları oldu. Cep telefonları yaygınlaştı, eskiden suya para verilmezdi, suya para verilir oldu ve suyun ücreti yükseldi. Artık doğayı tahrip ediyor sistem. İşsizlik bu dönemde arttı, işsizliğin getirdiği sıkıntılar yükseldi. Bütün bunlar 2022 yılını da etkilemeye başladı. Önümüzdeki süreçte ne olacak? Aç tilki fırın yıkar. Çok hızlı bir yoksullaşma var, asgari ücret yıl başında 5.500 TL'de 8.500 TL'ye çıktığında başta insanlar rahatladı, ama seçimler sonrasında öyle bir ekonomik kriz geliyor ki, enflasyon oranı öyle bir artacak ki tepkiler gelişecek. Şöyle örnekler ortaya çıkmaya başladı; Bir şirketin iki ayrı fabrikasında örgütlü olan Birleşik Metal-İş ve Özçelik-İş'in grev kararı alması sonrasında Birleşik Metal-İş'in Özçelik-İş'in grevini Cumhurbaşkanı erteledi. Birleşik Metal-İş ciddi yaptırımları olmasına rağmen kararı dinlemedi ve grevini sürdürdü. Birleşik Metal-İş'in grevi sürdürmesi üzerine Özçelik-İş işçileri de 3-4 gün benzer bir tavra zorlandı ve sonuçta işçilere en ufak bir yaptırım uygulanamadı ve toplu sözleşme anlaşmayla sonuçlandı. Yeni bir benzer olay yine Birleşik Metal-İş tarafından geçtiğimiz günlerde gerçekleşti ve yeniden işçilerin talepleri doğrultusunda bir anlaşmaya varıldı. Tüm bunlar bize işçilerin hareketlendiği bir süreç yaşayacağımızı gösteriyor. Siyasal iktidar zayıflıyor. Genel seçimlerden sonrada derinleşen ekonomik krizlerle daha yaygınlaşan işçi eylemleri gündemde ve büyük olasılıkla da yeni siyasal arayışlar gündemde olacak. Çünkü sermaye sınıfına ve servet sahiplerine ciddi bir baskı uygulanmadan ve gelir transferi onlardan yapılmadan beklentileri çok yüksek olan ve onu korumaya çalışan işçilerin talepleri yerine getirilemeyecek. Şu an ki iktidar adaylarının hiçbiri de bir radikal politika uygulamaya eğilimli değil. Bu durumda çok büyük bir olasılıkla işçilerin ciddi bir biçimde hareketleneceği ve onun arkasından da yeni ve daha radikal köklü siyasal arayışlara gireceği bir sürece doğru ilerliyoruz. En son EYT konusunda atılan adımlarla da gördüğümüz gibi, AKP geçici çözümler üretmeye çalışarak sorunların daha da kalıcılılaşmasına ve büyümesine yol açıyor, günü kurtarmaya çalıştığı ve bunu belirli ölçüde başardığı söylenebilir ancak ben gerçekten bizim insanımızın son derece sağduyulu, birikimli, mecbur kalmadıkça risk almayan, ama mecbur kaldığında da iyi risk alabilen bir kitle olduğunu düşünüyorum, oraya doğru gidiyoruz.

Bilim ve Sosyalizm Dergisi: *Teşekkür ederiz hocam, son olarak Bilim ve Sosyalizm okuyucularına iletmek istediğiniz bir mesaj var mı?*

Yıldırım Koç: İşçi sınıfıyla ilgilenmek gerekiyor. İşçi sınıfının sorunlarına çözüm üretmeyen, Türkiye'nin sorunlarına çözüm üretemez.

Ben teşekkür ediyorum.